

Verlag 40^e partijcongres ChristenUnie

23 november 2019

Beatrixtheater Utrecht. Ca. 700 bezoekers.

1. Voorbespreking moties en amendementen

Ca. 50 aanwezigen. Voorzitter is Klaas Tigelaar, en Piet Adema licht de adviezen van het bestuur toe.

Motie 1: Financiële situatie gemeenten. Ingediend door: De leden Jonkman, Meijer-Ytsma. De motie verzoekt het Landelijk Bestuur: De Tweede Kamerfractie van de ChristenUnie op te roepen om in de Tweede Kamer te pleiten voor een structurele verhoging van de uitkering van het gemeentefonds door uit te gaan van de reële zorgkosten en de opschalingskorting met ingang van 2020 ongedaan te maken. *Preadvies LB: oordeel congres.* Het Landelijk Bestuur onderschrijft en herkent de zorgen van de indieners over de financiële situatie van gemeenten. De Tweede Kamerfractie spant zich voor en achter de schermen in voor een oplossing van de noden van gemeenten. Zo is er mede dankzij de inzet van de ChristenUnie extra geld gekomen voor de jeugdzorg. Verder zijn er dit najaar moties aangenomen van de ChristenUnie over een aanpassing van de trap-op-trap-af-systematiek, over een analyse van de financiële impact van rijksmaatregelen op gemeenten en over het in kaart brengen van opgaven voor gemeenten op het gebied van maatschappelijke opvang. Inzet van de ChristenUnie is en blijft dat gemeenten voldoende middelen hebben om hun taken uit te voeren. In het kader van de Wmo en jeugdhulp zijn hier ook afspraken over gemaakt: als uit onderzoek en monitoring blijkt dat de middelen niet toereikend zijn, moet er geld bij. Deze kabinetsperiode krijgen gemeenten extra middelen via het zogenaamde accres. Door allerlei factoren (lagere rijksuitgaven, inflatiecorrectie, etc.) merken gemeenten hier echter nog weinig van. Het bestuur begrijpt dan ook de financiële onrust bij gemeenten maar wil ook realistisch zijn in de verwachtingen die gewekt worden met het aannemen van de motie, gezien het feit dat er nog geen volledig beeld is van de exacte financiële situatie van gemeenten. Overigens zijn hierover ook al afspraken gemaakt in de coalitie waar de ChristenUnie onderdeel van is. Onderdeel van die afspraken is óók dat er extra geld beschikbaar komt als blijkt dat dit niet toereikend is. Alles overwegende laat het bestuur in dit geval het oordeel over aan het congres. Enkele insprekers vertellen vanuit gemeenten dat de financiën van gemeenten onder druk staan. De indiener is blij met de steun van de andere insprekers: Laat de motie zijn als een oproep, alles is beter dan we nu hebben. Piet: De problemen bij gemeenten zijn structureel van aard, dus als er geld komt moet er niet eenmalig iets komen. Ik hoor veel 'er ligt geld op de plank', maar dat is te makkelijk, er moet dan ook in de toekomst geld in de begroting worden vrijgemaakt. In deze zaal is de meerderheid voor de motie dus we gaan hem vanmiddag bespreken.

Motie 2: Consistente inzet klimaat, migratie en belastingontduiking. Ingediend door de leden: Stam, Wierenga, De Bonte, Van Kralingen-Paul, Fountain, Lassche, Lassche, Palm, Hordijk, Ros en Van Holten. De motie vraagt dat: de ChristenUnie-fractie in het Europees Parlement zich in deze zittingsperiode zichtbaar inspant op de thema's klimaatverandering, migratie en belastingontduiking zodat deze inzet op Europees en nationaal niveau elkaar versterkt. *Preadvies Landelijk Bestuur: Ontraden.* Het verkiezingsprogramma is het kader van waaruit de Eurofractie werkt. Dit verkiezingsprogramma is vastgesteld door het congres. De in de motie genoemde punten zijn inderdaad belangrijk voor de ChristenUnie en in het verkiezingsprogramma komen deze onderwerpen daarom ook aan de orde. Naast natuurlijk veel andere onderwerpen. We zijn immers een partij met een brede visie op de samenleving. Het mandaat om aan de inhoud van het programma politieke invulling te geven is aan de fractie gegeven. Hierin zal ze ook nadrukkelijk oog willen hebben voor de in de motie genoemde 6 punten. Het gaat echter te ver om als congres te besluiten welke algemene onderwerpen bijzondere aandacht zouden moeten

hebben. Daarmee doet ze immers zichzelf te kort, omdat het héle programma door het congres is vastgesteld. Om deze reden ontraden we de motie. Wubbo Wierenga: De motivatie van de ontrading is 'je kunt  en keer per 5 jaar over het programma meepraten dus dat moet genoeg zijn'. Wij willen ook tussentijds meedenken en wij vinden dat dit de prioriteiten moeten zijn. Piet: Als wij zouden zeggen dat je maar  en keer per 5 jaar mag meedenken, dan zouden we alle moties afschaffen; dat is niet ons argument. Wat hier gebeurt is dat je de prioriteiten kiest. Het hele programma is door het congres aangenomen, het een is niet minder belangrijk dan het andere. Er is ook inzet voor godsdienstvrijheid, dat wordt in deze motie niet genoemd. We vinden niet dat op deze punten de focus moet zijn. Geef de fractie de ruimte om zelf hun focus te kiezen. Peiling in de zaal: een kleine groep is voor de motie.

Motie 3: Fractievorming Europees Parlement. Ingediend door de leden: Wierenga, Palm, Stam, De Bonte, Van Kralingen-Paul, Hordijk, Lassche, De Graaf, Van Vliet, Ros, Reinders, Baas, Van Holten, Van Huigenbos, Hartman en Van Steden. De eerdere motie (behandeld op 9 februari 2019) waarin de ChristenUnie-fractie in het Europees Parlement werd opgeroepen niet deel te nemen aan een fractie waarin meer dan 20% wordt vertegenwoordigd door: Prawo i Sprawiedliwo c; Alternative f r Deutschland; Lega Nord; Fidesz; FP ; Forum voor Democratie; PVV; Vlaams Belang; Ware Finnen; Rassemblement National; Sverigedemokraterna is aangehouden. Omdat de keuze van de ChristenUnie-fractie om zich bij de EVP-fractie aan te sluiten in lijn is met de aangehouden motie trekken de indieners de aangehouden motie in. *Preadvies Landelijk Bestuur: Overnemen.* Tijdens het congres van 9 februari 2019 is de motie ontraden omdat de fractie en het landelijk bestuur vanzelfsprekend al rekening houden met de in de motie genoemde elementen. Dat de motie, die is aangehouden, nu wordt ingetrokken zien we als een ondersteuning van de door bestuur en fractie ingezette en gevolgde lijn. Wij staan als ChristenUnie pal voor de rechtsstaat en daarom voelen we ons thuis bij de EVP-fractie. Zowel de EVP als de nieuwe Europese Commissie onder leiding van de christendemocrate Von der Leyen, vinden het bouwen en bewaren van de rechtsstaat prioriteit. We zien deze motie als ondersteunend aan onze inspanningen van de afgelopen periode, en als aanmoediging voor de komende tijd. Het bestuur adviseert de motie over te nemen. Er is geen behoefte aan verdere toelichting.

Motie 4: Lagere lasten om meer te bouwen. Ingediend door: De leden Visser, Bloem, Ceder, Becker, Klein, Otter-van den Bosch, Van Dijk, Huttinga, Maas, De Vries, De Winter, Van den Brink, Gooijer, Noordzij, Ferf Jentink, De Pijper, Quik, Streefland, Kamphuis, Krins, Kennedy-Doornbos, Terlouw, Nijman, Buist, Van Dusseldorp, Van Boeijen-Geesink, De Jager, Jager, Bette, Grinwis, Pelsma, Van de Kamp, Slik, Booms-van der Meer, Van Huit, De Groot, Neefjes, Van Veen, Doorn, Visser, Aalbers, Van den Heuvel. De motie verzoekt de ChristenUnie Tweede en Eerste Kamerfractie in te zetten op: - Afschaffing van de verhuurderheffing op zo kort mogelijke termijn; - In combinatie met een voor de zomer van 2020 te sluiten akkoord met woningcorporaties over een forse versnelling van de woningbouw en de verduurzaming van de bestaande woningvoorraad die met de afschaffing van de verhuurderheffing mogelijk wordt. *Preadvies Landelijk Bestuur – Overnemen.* Het bestuur omarmt de inhoud van deze motie en de urgentie die daaruit spreekt. Het is duidelijk dat de verhuurderheffing, die als tijdelijke maatregel was bedoeld, zijn langste tijd heeft gehad. Binnen deze kabinetsperiode spannen wij ons in voor een zo verregaand mogelijke afschaffing van de verhuurderheffing, waarbij volledige afschaffing onze wens is. Als deze inzet nog deze kabinetsperiode leidt tot meer Financiële ruimte, is de Tweede Kamerfractie bereid zich in te spannen om een akkoord te sluiten met woningcorporaties over een forse versnelling van de woningbouw en de verduurzaming van de bestaande woningvoorraad. Het bestuur adviseert de motie over te nemen. Hij wordt hier verder niet besproken.

Motie 5: Niet onder stoelen of banken. Ingediend door: De leden Kranenburg, Van Ommen, Groen, Riezebos, Van der Zande, Van de Kamp, Van Bruggen, Bloem-van Beek, Van Boeijen-Geesink, De Jager, Aalbers, Werkman, Wallet, Bloem, Dekker, Dekker-de Groot, Versteeg. De motie verzoekt het Landelijk Bestuur: - Te onderzoeken welke bank het beste past bij de waarden van de ChristenUnie; - De conclusie als aanbeveling actief te communiceren naar haar afdelingen voor of op het volgende congres; - Zelf van bank te wisselen, mocht de conclusie hier aanleiding toe geven. *Preadvies Landelijk Bestuur: Ontraden.* Het bestuur vindt duurzame en integere banken belangrijk en spreekt dit ook uit, echter laat de keuze voor welke bank over aan de provinciale en lokale afdelingen. We hechten aan lokale autonomie en hebben er vertrouwen in dat ook lokaal en regionaal de juiste keuzes worden gemaakt. Het is ook aan de leden van lokale en regionale afdelingen om hun besturen hierop te bevragen. Landelijk bankieren we nu bij twee banken. Bij de afweging wordt gekeken naar de duurzaamheid, integriteit, service en dienstverlening en de kosten. We willen immers met overheidsmiddelen en middelen van leden goed omgaan en ook op zo'n manier die past bij onze uitgangspunten. Het partijbureau heeft recent (2016) een bankenonderzoek gedaan en dat onderzoek als uitgangspunt genomen bij de keuze voor banken. Wanneer daartoe aanleiding is zullen wij bij nieuwe keuzes vanzelfsprekend de in de motie genoemde waarden serieus meewegen. We gaan bij een nieuw bankenonderzoek in de toekomst de resultaten vrijblijvend delen met provinciale en regionale afdelingen. Met die toezegging ontraadt het bestuur deze motie. Indiener Peter Kranenburg: Het verzoek is om uit te zoeken welke bank past bij onze waarden en dat aan afdelingen te communiceren. In het preadvies staat dat er al onderzoek is gedaan, dan zou ik graag willen dat dit actief wordt gecommuniceerd naar de afdelingen. Piet: Wij zijn in 2016 van bank gewisseld en die informatie willen we wel delen, maar we blijven vasthouden aan de autonomie van afdelingen. Er staat al in het handboek voor afdelingen 'het staat je vrij een bank te kiezen die past bij onze waarden'. Dick Karsen: Welke bank gebruiken we nu voor het landelijke werk? Piet: Rabobank en Triodos. Indiener: Ik hoor graag de uitslag van dat onderzoek en welke afwegingen daarbij horen, want Rabobank vind ik niet passen bij onze waarden. Klaas: Als wij dat toezeggen, wil je de motie dan intrekken? Indiener: Ja. Piet: Ik wil de afwegingen niet openbaar delen, ik wil het wel in vertrouwen delen met de penningmeesters. Klaas: Met deze afspraak wordt deze motie niet in stemming gebracht.

Motie 6: Evenwichtige bekostiging van wetenschap en hoger onderwijs. Ingediend door: De leden Ros, De Graaf, Palm, Paul, Wallet, Oosterkamp, Foppen, Dekker, Werkman, Troost, Ras, Verkuil, Kuiterman & Perspectief. De motie constateert dat: - De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de aanbevelingen uit het rapport Van Rijn grotendeels overneemt. - Dit zal resulteren in de reallocatie van ruim 200 miljoen euro van alfa- gamma- en medische wetenschappen naar bèta technische disciplines om het tekort bij de laatstgenoemde groep aan te vullen. - Deze plannen bij zullen dragen aan het verder doorschieten van competitie in de aanvraag van onderzoeksfinanciering, het bemoeilijken van fundamenteel onderzoek in de alfa-, gamma- en medische wetenschappen en groeiende onzekerheid voor wetenschappers. - De Minister, om deze problemen aan te pakken, een nieuwe commissie (hierna: Commissie Onderwijsbekostiging) gaat benoemen die de structurele bekostiging gaat onderzoeken. De motie verzoekt de Eerste- en Tweede Kamerfracties: - De Minister op te roepen tot uitstel van de implementatie van 'Van Rijn' tot de uitkomsten van de Commissie Onderwijsbekostiging bekend zijn. - Het kabinet op te roepen tot die tijd het tekort bij bèta technische disciplines aan te vullen met middelen van buiten de OCW-begroting. *Preadvies Landelijk Bestuur – Ontraden.* De motie behoeft enige nuancering. Het rapport van de commissie-Van Rijn leidt niet tot een reallocatie van 200 miljoen van alfa-, gamma- en medische wetenschappen naar bèta technische disciplines. Het rapport Van Rijn bepleit een aanpassing in het bekostigingsmodel voor instellingen in het hoger onderwijs. Universiteiten en hogescholen gaan zelf over de allocatie van hun budgetten over de diverse

disciplines. De eerste twee jaar gaat geen enkele instelling erop achteruit, ook omdat het kabinet middelen heeft vrijgemaakt voor een 'zachte landing' van het nieuwe bekostigingsmodel. Bovendien gebeurt dit alles tegen de achtergrond van stijgende budgetten voor alle instellingen vanwege de extra structurele middelen die de komende jaren beschikbaar komen (namelijk de opbrengsten van de invoering van het leenstelsel dat Rutte II ingevoerd heeft). Er komt inderdaad een Commissie Onderwijsbekostiging, die onder andere gaat kijken naar wat een afdoende bekostiging is voor kwalitatief goed onderwijs in de diverse disciplines. Dat rapport zal gereed zijn ruim voordat het aangepaste bekostigingsmodel in werking treedt. Het rapport kan goed gebruikt worden bij het bepalen van de structurele middelen voor hoger onderwijs in en na de volgende kabinetsperiode. Er is, dit alles beschouwend, geen acute reden om te veronderstellen dat er een onverantwoorde verschuiving van middelen plaatsvindt, zoals de indieners van de motie stellen. Meer in het algemeen kan worden gesteld dat reallocatie van middelen het beste in tijden van stijgende budgetten kan gebeuren (zoals nu het geval is), en dat de Tweede Kamerfractie van de ChristenUnie altijd de positie van met name de relatief kwetsbare geesteswetenschappen op het netvlies heeft en wil houden. Het bestuur ontraadt deze motie. Indiener Ruben Ros: We hebben met Eppo Bruins gesproken en we zien dat de fractie zijn best doet hier een goed standpunt voor in te nemen. In het preadvies staat dat het niet leidt tot reallocatie van 200 miljoen, maar het gaat wel om vele miljoenen. Er zijn twee problemen met de komende bestedingen: Ten eerste komt het van studenten die geen basisbeurs meer krijgen. En het gaat voor een groot deel naar bèta technische studies. Dat is dus geen brede investering. Piet: De commissie van Rijn bepaalt niet de herverdeling, de opleidingen bepalen zelf waar die middelen naar toe gaan. De eerste twee jaar gaan instellingen er niet op achteruit. Wacht eerst op de commissie onderwijsbekostiging, de commissie van Rijn wacht daar ook op. De maatregelen van Commissie Van Rijn worden niet uitgevoerd tot de commissie onderwijsbekostiging klaar is. Er is dus geen acute reden om deze motie nu aan te nemen. De opleidingen hebben twee jaar de tijd. Ruben: Die zachte landing klopt, maar dat geld gaat ten koste van studenten die nu geen basisbeurs krijgen. Universiteiten zullen minder geld aan bèta geven omdat daar al geld naar toe gaat. De peiling: niet een hele grote groep is voor deze motie.

Motie 7: Van de lucht kun je niet leven. Ingediend door: ChristenUnie Apeldoorn. De motie verzoekt de Tweede Kamerfractie: - Op te komen voor een rechtvaardig stikstofbeleid: gelijke monniken, gelijke kappen; - Actief uit te dragen dat luchtvaart geen voorrang heeft boven de agrarische sector; - te overwegen volledig af te zien van steun aan Lelystad Airport en groei van andere vliegvelden, omdat luchtvaart de natuur schade toebrengt; - in dat geval te onderzoeken of Lelystad gecompenseerd kan worden door te lobbyen om in economisch opzicht andere interessante sectoren naar Lelystad te halen, zoals toerisme, overheidsinstellingen etc. *Preadvies Landelijk Bestuur – Ontraden.* De motie sluit aan bij de inzet van de Tweede Kamerfractie op dit moment om te komen tot een rechtvaardig stikstofbeleid. Alle sectoren moeten hun steentje bijdragen bij het oplossen van het stikstofprobleem, ook de industrie, luchtvaart en scheepvaart. Doordat commissie Remkes dit jaar alleen gekeken heeft naar snelheidsverlaging en de agrarische sector, is het begrijpelijk dat het beeld ontstaat dat boeren alle lasten moeten dragen. Als we boeren horen zeggen, dat zij het onverteerbaar vinden dat zij op alle emissies worden aangesproken, maar de luchtvaart ongebreideld kan groeien en vervuilen, begrijpt het bestuur dat heel goed. Ons advies is om de Commissie Remkes deel 2 af te wachten, waarin ook de bijdrage van de luchtvaart aan de problematiek wordt bekeken, om vervolgens te gaan kijken wat verder nodig is. Deze motie, hoe sympathiek ook, komt in dat opzicht te vroeg. Het is overduidelijk dat de prioriteit van de ChristenUnie niet bij luchtvaart ligt. Als ChristenUnie bezien we de opening van vliegveld Lelystad ook in het licht van de stikstofcrisis en wachten we het vervolg van de commissie Remkes af. De fractie heeft daarbij wel de ruimte voor een eigen afweging. Het bestuur ontraadt deze motie.

Mede-indiener Remko Groen: Bij veel boeren is onvrede omdat zij maatregelen moeten nemen en de luchtvaart buiten schot blijft. Piet: De commissie Remkes heeft zijn advies in tweeën geknipt en in het eerste advies staan adviezen voor de boeren. Daardoor lijkt het alsof boeren extra geraakt worden. Ik begrijp dat boeren daar boos over zijn. Er wordt in deze motie gevraagd niet met Lelystad Airport door te gaan. Remkes komt met een tweede rapport waar ook het vliegverkeer aan bod komt. We raden aan daar op te wachten, en niet nu al deze motie aan te nemen. De opening van Lelystad Airport wordt door de CU kritisch gevolgd, er is al veel discussie geweest over laagvliegroutes en daar zijn we tegen. We willen geen overlast van Lelystad Airport. Als Remkes komt met conclusies die Lelystad Airport afraden zal de TK-fractie dat zwaar mee laten wegen. Remco: het gaat ons ook om de groei van Schiphol. Hans Hekstra (Haarlemmermeer): Ik zou in kunnen stemmen met deze motie als Lelystad er niet in stond. We moeten het vliegverkeer beter verdelen. En je kunt ook kijken naar andere sectoren. Harmen Talstra uit Delft: Ook de luchtvaart moet gehalveerd worden. Nog een inspreker: De stikstofuitstoot uit landbouw is 46 procent, dat is niet zo bij de luchtvaart. Voor Lelystad is het belangrijk dat de zin over Lelystad uit deze motie gaat. Het besluit voor een vliegveld in Lelystad is al voor een deel genomen. Eppo Bruins is heel capabel in deze kwestie. Lelystad moet uit deze motie. Inspreker: Remkes heeft de luchtvaart expres in het tweede deel van zijn advies gedaan. Klaas: Deze motie wordt op het congres besproken.

Motie 8: Actuele Studieschuld. Ingediend door: Perspectief, ChristenUnie-jongeren. De motie vraagt dat de Tweede Kamerfractie van de ChristenUnie: - de Minister oproept om de regelgeving zo te wijzigen dat bij een hypotheekaanvraag standaard de actuele hoogte van de studieschuld wordt meegewogen, om hiermee leners die hun studieschuld bijna hebben afgelost perspectief te bieden op een toereikende hypotheek. *Preadvies Landelijk Bestuur – Overnemen.* In deze motie wordt een terecht knelpunt gesignaleerd. Als voormalig studenten een huis willen kopen, wordt naar de hoofdsom van hun studieschuld gekeken bij het bepalen van de maximale hypotheek, ook als ze al flink hebben afgelost. Oplossing hiervoor zou zijn om de wegingsfactor voor het meewegen van de studieschuld af te bouwen naarmate je langer aan het aflossen bent. De Tweede Kamerfractie van de ChristenUnie heeft hier onlangs nog een motie over ingediend bij de behandeling van de onderwijsbegroting. De motie van Perspectief kan dus worden gezien als ondersteuning van deze lijn. Het bestuur adviseert daarom de motie over te nemen. Hij wordt hier verder niet besproken.

Motie 9: Basis-GGZ voor burn-out in het basispakket. Ingediend door: Perspectief, ChristenUnie-jongeren. De motie vraagt dat de Tweede Kamerfractie: De Minister oproept om behandeling van burn-out binnen de basis-GGZ op te nemen in het basispakket zorgverzekering voor jongeren van 25 jaar en jonger. *Preadvies Landelijk Bestuur – Ontraden.* Geneeskundige ggz is gericht op de behandeling van een psychische aandoening. Het stellen van de diagnose rond de psychische stoornis (of ziekte) gebeurt met behulp van DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders). Deze methode wordt gebruikt om te beoordelen of er sprake is van een psychische stoornis. Overspannenheid en burn-out zijn 'aanpassingsstoornissen' en zijn niet als stoornis in de DSM-classificatie opgenomen, waardoor er dus geen indicatie is voor geneeskundige ggz. Net zoals bij somatische klachten die nog niet wijzen op een duidelijke ziekte, is de huisarts bij psychische klachten eerst aan zet. Het zijn vaak klachten die de huisarts of de POH-ggz (Praktijkondersteuner Huisartsenzorg-GGZ) goed kan begeleiden. In de situaties waarbij sprake is van een DSM-stoornis, bijvoorbeeld wanneer sprake is van een depressie, zit de behandeling wel gewoon in het basispakket. Personen met burn-out klachten hebben daarnaast ook een eigen verantwoordelijkheid voor oplossingen. Hiervoor zijn diverse zelfhulpprogramma's, ook via internet, beschikbaar. Bij werk gerelateerde klachten kan ook de werkgever een verantwoordelijkheid hebben. De ChristenUnie is voorstander van goede hulp en begeleiding voor

studenten in het beroeps- en hoger onderwijs die tegen hun grenzen aanlopen. Hier ligt ook een verantwoordelijkheid voor de onderwijsinstelling. Het bestuur ontraadt deze motie. Jeroen Troost van PerspectieF: Soms zijn kosten een belemmering voor jongeren hulp te zoeken voor burn-out of psychische problemen. Het preadvies zegt dat het een taak is van opleidingen, de opleidingen zeggen van niet. Of er wordt in het preadvies aangeraden zelfhulpprogramma's op te zoeken, betekent dat 'google het maar'? Piet: Er zitten GGZ-onderdelen in het basispakket. Burn-out zit daar niet in. Je kunt wel van je huisarts begeleiding krijgen. Onderwijsinstellingen hebben daar ook een rol in net als werkgevers dat hebben ten opzichte van werknemers. Burn-out komt immers soms mede door de druk van de studie. Peiling: Ongeveer de helft is voor de motie. Dan gaan we hem vanmiddag bespreken.

Motie 10: Bekostiging basisbeurs. Ingediend door: PerspectieF, ChristenUnie-jongeren. De motie vraagt dat de Tweede Kamerfractie zich ervoor inzet dat een toekomstige invoering van een basisbeurs niet betaald zal worden uit een bezuiniging elders op de OCW-begroting, maar door extra geld dat beschikbaar komt voor het Ministerie van OCW. *Preadvies Landelijk Bestuur – Overnemen.* Deze motie is in lijn met het verkiezingsprogramma van de ChristenUnie (herinvoering basisbeurs zonder te bezuinigen op de OCW-begroting) en is ondersteuning van de lijn van de Tweede Kamerfractie. Het bestuur adviseert het congres de motie over te nemen. Hij wordt hier niet besproken.

Motie 11: Compensatie voor studenten zonder basisbeurs. Ingediend door: PerspectieF, ChristenUnie-jongeren. De motie vraagt dat de programmacommissie naast een passage over de invoering van een basisbeurs ook expliciet benoemt dat er een passende vorm van compensatie moet komen voor de studenten die nooit een basisbeurs hebben gehad, terwijl ze daar in een nieuw stelsel wel recht op zouden hebben. *Preadvies Landelijk Bestuur – Overnemen.* De motie is in lijn met de uitspraken van de Tweede Kamerfractie dat er opnieuw een basisbeurs ingevoerd moet worden en dat daarbij een rechtvaardige regeling zal moeten komen voor de studenten die te maken hebben gehad met het leenstelsel. Het bestuur adviseert het congres de motie over te nemen. Hij wordt hier niet besproken.

Motie 12: Geef je jongerenpartij een stem. Ingediend door: PerspectieF, ChristenUnie-jongeren. De motie vraagt het Landelijk Bestuur: Ruimte te geven aan de eigen jongeren in de vorm van een toespraak van PerspectieF in het hoofdprogramma van partijcongressen van de ChristenUnie. *Preadvies Landelijk Bestuur – Ontraden.* PerspectieF kan altijd goede voorstellen indienen op basis waarvan zij tijd krijgen op het congres. Deze motie is sterk ingekaderd omdat het altijd een toespraak zou moeten zijn. Overigens vindt het bestuur dat onze jongerenorganisatie van groot belang is en daarom een zichtbare plek in de partij verdient. Het bestuur gaat graag met PerspectieF in gesprek over hoe zij een goede en zinvolle bijdrage kunnen leveren aan onze congressen. Een toespraak met een motie afdwingen vindt het Landelijk Bestuur niet passend bij de manier waarop het bestuur congressen inricht. Er wordt altijd gekeken naar de relevantie en noodzaak om personen, geledingen en onderwerpen te agenderen. Om deze redenen ontraadt het bestuur deze motie. Bina Chirino van PerspectieF: Als jongeren hun stem mogen laten horen worden ze gezien en worden ze gehoord. Bij andere partijen krijgen jongeren ruimte op een congres en bij de CU niet. Er komen weinig jongeren naar congressen en dat is jammer. We hebben overleg gehad met het bestuur en daar is niets uitgekomen. Daarom deze motie. Piet: PerspectieF is voor ons belangrijk, we zijn er trots op en blij mee. We hebben informeel gesprekken gevoerd en daar hebben we gezegd: Kom maar met concrete voorstellen voor bijdragen voor het congres. Die zijn er niet gekomen, en nu wordt er een motie ingediend die vraagt om keer op keer een toespraak te houden. Niemand heeft automatisch recht op een

toespraak. Je kunt ook een ander idee bedenken dan een toespraak, en daar willen we per congres over praten. Peiling: Er is in de zaal een meerderheid voor deze motie.

Motie 13: Mantelzorg is topsport. Ingediend door: Perspectief, ChristenUnie-jongeren. De motie vraagt dat de Tweede Kamerfractie: - De Minister oproept om te onderzoeken of er meer flexibiliteit in het hoger onderwijsstelsel voor mantelzorgers kan worden ingebouwd, bijvoorbeeld door een vrijstelling van de aanwezigheidsplicht of het verlengen van deadlines. - De Minister oproept om via onderwijsinstellingen de bewustwording onder studenten en docenten voor de mogelijkheden van ondersteuning voor studenten die mantelzorg verlenen te vergroten en de drempel om hulp te vragen te verlagen. - De Minister oproept om via onderwijsinstellingen in te zetten op het blijven monitoren van studenten zodat tijdig kan worden ingegrepen, voordat het niet meer lukt om zorg en studie te combineren en de student uitvalt. *Preadvies Landelijk Bestuur – Overnemen.* De motie is in lijn met de inzet van de Tweede Kamerfractie om meer ruimte en mogelijkheden te creëren voor studenten die ongewild studievertraging oplopen, bijvoorbeeld door mantelzorg of door een beperking. Dit is een verantwoordelijkheid van onderwijsinstellingen, maar het heeft de nadrukkelijke aandacht van de Tweede Kamerfractie en wordt in debatten met de onderwijsministers regelmatig aangekaart. Wij adviseren het congres daarom de motie over te nemen. Hij wordt hier niet besproken.

Klaas: Ik wil voorstellen de moties waar 'overnemen' staat vanmiddag als hamerstuk in te brengen. Anders is er te weinig tijd om de andere moties goed te bespreken. Iemand in de zaal zegt: Andere partijen houden daarom ook wel tweedaagse congressen.

2. Opening door voorzitter Piet Adema

Piet Adema heet iedereen welkom. Hij laat een filmpje zien van een schaatser, dat is Roel Kuiper. We gaan vandaag afscheid nemen van Roel als fractievoorzitter in de senaat. Dat schaatsen is een mooie metafoor voor wat Roel heeft geprobeerd te doen in de Eerste Kamer. Je moet vooruit komen en ook regelmatig van been wisselen. Bijvoorbeeld wisselen tussen de markt en de overheid. Soms wil de overheid oplossingen zoeken voor elke roep uit de samenleving. Maar je moet niet volledig leunen op de overheid. De overheid moet zorgen, een schild zijn voor de zwakken, maar willen we terug naar een verzorgingsstaat? De samenleving moet zelf in balans zijn, een samenleving met aandacht, en de overheid en de markt zetten voor die samenleving hun beste beentje voor.

Dank voor uw komst. 700 Deelnemers is een grote opkomst. Speciale gasten vandaag zijn: Jeroen Postma, bestuurslid GroenLinks, Farid Azarkan van Denk, Evert-Jan Slotweg van het CDA (komt nog) en de heren Benschop en Hoek van de SGP (komen ook nog). En we heten de gasten van het onderdeel *De Bank* welkom (mevrouw de Zwaan, de heer van Bortel en de heer Tjeenk Willink). Arie Slob heeft zich afgemeld want hij is ziek.

In de afgelopen week hebben we afscheid moeten nemen van Martine Vonk. Zij was lokaal en landelijk actief. Passie en hoop kenmerkten haar. Zij heeft ons geleerd te genieten van genoeg, zij blijft voor ons een inspiratie. We bidden haar familie Gods troost en nabijheid toe. We zingen 'Heer leer mij uw weg'. Piet stelt de dagvoorzitter Jolande Uringa voor.

Jolande vertelt over het initiatief van CU Utrecht voor daklozen om spullen in te zamelen, ook vandaag doen we daaraan mee. De spullen gaan naar stichting Rechtop.

Het thema vandaag is 'samenleven met aandacht'. Aandacht leidt tot groei. Hoe werkt dat door in de politiek en in privatisering? Dat bespreken we straks op De Bank. Jolande stelt Bettelies Westerbeek voor. In de kerk die mevrouw Westerbeek leidt, zijn er pizza-avonden en is er een buurttuin.

3. Overdenking door Bettelies Westerbeek, buurtpastor en kerkpionier voor 'Geloven in Moerwijk' in Den Haag

In het boek 'De geschiedenis van de liefde' wordt het verhaal van drie oude mensen beschreven. Een oude klant in een bakkerij weifelt lang en laat zijn geld op de grond vallen. Expres, om aandacht te krijgen. Aandacht is essentieel om te overleven, een gebrek van aandacht trekt diepe sporen in ons leven. In de wijk Moerwijk gaan mensen bijna ten onder aan gebrek aan aandacht. Er worden bijna geen plannen meer gemaakt. Ambtenaren en hulpverleners bezwijken onder het werk, wijkcentra worden gesloten. Er zijn steeds meer verwarde mensen op straat. Vluchtelingen worden geronseld om drugs te dealen. Mensen hebben het gevoel geen invloed te hebben op hun leven. Ze voelen zich niet gezien. Voor ons als kerk is er genoeg te doen. Genesis 16: Sarai en Abram kregen geen kinderen. Ze bedenken het plan de slavin een kind te laten krijgen van Abram. Toen Hagar zwanger was, werd ze hoogmoedig. Sarai behandelt haar slecht en Hagar vlucht. De engel van de Heer zoekt haar op. Dan zegt Hagar: U bent een God die mensen ziet. Dat is een mooie geloofsbelijdenis. Hagar is voor Sarai slechts een hulpmiddel. God ziet haar als een mens, en ze komt weer tot leven. Ze krijgt de belofte dat uit haar kind een groot volk zal voortkomen. In onze wijk kijken de mensen naar overheden om hen te helpen met hun problemen. Als zij gezien worden lost dat niet alles op, maar geeft dat openingen en moed om problemen op te lossen en om naar elkaar om te zien. Dat gebeurt in onze huis-tuin-en-keuken kerk. Het is ook onze taak verder te kijken. Hoe kan het systeem zo falen, hoe kunnen mensen zo arm zijn? Ik liet aan mensen zien hoe het in onze wijk gaat. Ik dacht naïef: Dan komt er vast een oplossing. Dat was niet zo, er spelen zoveel meer dingen. De overheid is er niet om alles op te lossen, maar het lijkt soms ook op het gezin van Abram. De één wijst naar de ander en uiteindelijk doet niemand wat. Of een wethouder wil zijn eigen stempel zetten en wist daarmee vorige besluiten die goed waren uit. Het helpt om te beseffen dat ook wij door God gezien worden, dat mag ons helpen verder te kijken dan onze eigen naam of partijprogramma. Het gaat er niet om dat onze naam voort bestaat, maar dat we doen waar we voor geroepen zijn: Mensen zien met de ogen van God.

We zingen over God die de hele wereld ziet (Opwekking 672) en mevrouw Westerbeek gaat voor in gebed.

4. De Bank

We kijken naar een filmpje over privatisering. Staatsbedrijven werden private bedrijven. Was dat een goede keus? De Eerste Kamer deed daarnaar een parlementaire enquête in 2011, onder leiding van Roel Kuiper. Daaruit volgde dat niet alles goed is gegaan. Dit helpt bij privatiseringsplannen in de toekomst. Jolande introduceert Roel Kuiper en de andere gasten: mevrouw de Zwaan, de heer van Boxtel en de heer Tjeenk Willink. Josephine de Zwaan is Voorzitter Stichting Register Code Sociaal Ondernemen. Ze is toezichthouder bij sociale ondernemingen (bijv. Fairphone en Triodosbank), in de zorg, in het onderwijs en in cultuur, (bijv. Cito en Buma/Stemra). Herman Tjeenk Willink is Minister van staat, gewezen vicepresident Raad van State maar ook oud-voorzitter van de Eerste Kamer. Roger van Boxtel is President-directeur NS, oud-directievoorzitter Menzis zorgverzekeraar, oud-fractievoorzitter Eerste Kamer D66 en oud-minister Grote steden- en integratiebeleid (als minister betrokken geweest bij privatisering). Jolande vraagt Roel: Wat is wat het thema privatisering betreft nu actueel? Roel: Het heeft te maken met een samenleving met aandacht. De privatisering is zonder veel nadenken ingezet, het heeft veel dingen uit het lood gebracht. Bijvoorbeeld dat diensten privaat zijn, zorgt ervoor dat je als burger daar minder kritiek op kunt hebben, het leidt tot vervreemding. Doet het postbedrijf iets voor de publieke zaak of werkt men daar voor zichzelf? Is het nog van ons? Herman: Een privaat bedrijf heeft twee taken, een publieke en private. Ministers kunnen er niet op worden aangesproken maar willen er wel iets aan doen. Dat is mistig. We durven niet te zeggen: Dit was geen goed idee. Hetzelfde geldt voor de decentralisatie van jeugdzorg: We durven niet te zeggen

dat was geen goed idee, maar nu willen we dat het regionaal geregeld gaat worden. Dat is onduidelijk. Er klinkt applaus. Roger: Er is voor alle modellen wel iets te zeggen. De NS was groot en naar binnen gericht. Door de concurrentie is het scherper geworden, klantgericht. We moeten niet romantisch verlangen naar het verleden, maar wel kijken of het doel voorbijgeschoten is. Als Prorail een Zelfstandig Bestuursorgaan (ZBO) wordt, gaat er ook iets wringen. Roel: De splitsing van NS en Prorail was wel ondoordacht, die stemmen gaan meer op. Maar draai dat maar eens terug. Roger: Het is belangrijk goede banden te hebben tussen die twee. Maar in de zorg zijn we aan het doorschieten. De overheid kan ook falen, maar je kunt in ieder geval zelf je doelen stellen en bewaken. We willen goede zorg, niet precieze minutenregistratie. Dat moet anders. Josephine: door privatisering kunnen we vaart maken, er kan van alles, maar het nadeel is inderdaad georganiseerd wantrouwen en contracten. In het sociale ondernemen zien ondernemers wat er nodig is in de samenleving. Ze pakken vraagstukken op in de zorg, ze zien de eenzamen, of de mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Roger: Ook een groot bedrijf als NS heeft oog voor problemen in de samenleving en maatschappelijke betrokkenheid. We hebben de veiligheid op enkele stations teruggebracht. Josephine: Ik pleit niet voor kleinschaligheid. Maar wel dat elke onderneming oog kan hebben voor problemen in de samenleving. Roger: Privatisering heeft ons wel een schop onder de billen gegeven. De klant staat weer op 1. Roel vraagt aan Herman: je maakt je (in je boek) zorgen over verbindingen die verbroken zijn tussen burgers en overheid. Wat kan voor verbinding zorgen? Bijvoorbeeld godsdienst en levensovertuiging? Herman: Er wordt steeds gezegd dat er scheiding is tussen kerk en staat. Dat klopt niet. We hebben geen staatsgodsdienst, dat is wat het betekent. Als het ons niet lukt om mensen die zich niet gezien voelen als burger te betrekken, dan komen ze ook niet stemmen. Zij denken dat ze niet meetellen. Je moet dingen doen zoals in Moerwijk. Roger: Ik heb ook altijd contact gezocht met geloofsgemeenschappen. De overheid kan niet alles alleen oplossen. Herman: De overheid heeft nooit nagedacht over welke verbindingen er in de plaats moesten komen na de ontzuiling. Sterker nog: Door gemeentes samen te voegen of politiebureaus te sluiten zijn nog meer verbindingen verbroken. De vraag is aan beleidsmakers: Waar vinden we nieuwe verbindingen? We moeten naar een overheid die vraagt: Hoe vullen wij de sociale grondrechten in? Josephine: we hebben door de ontzuiling en liberalisering verbindingen verloren. Er zijn veel kleine initiatieven die verbindingen herstellen en sociale ondernemers vervullen daar een rol in. Roger: De kracht van de coöperatie, dat kwam van oudsher altijd uit de samenleving voort. Roel: Wat betekent het om verantwoordelijkheid te dragen? Dat moet je niet wegnemen bij mensen. Het begint onderaan, dat burgers verantwoordelijkheid nemen voor de publieke zaak. Dat is samenleven met aandacht.

5. Afscheid oud-senator Roel Kuiper

In een filmpje zeggen een aantal mensen iets over Roel Kuiper. Piet Adema neemt afscheid van Roel als fractievoorzitter van de Eerste Kamer en spreekt lovende woorden. Er volgt een staande ovatie. Roel spreekt woorden van dank uit aan de steun die hij vanuit de partij altijd heeft ervaren en dankt God, en zijn gezin.

6. Luchtvaartvisie

De Aanzet Luchtvaartvisie wordt aangeboden aan het Landelijk Bestuur. De aanzet is opgesteld door masterclass deelnemers Thomas van Arnhem en Thom Hubers, ondersteund door de TK-fractie, lokale fracties en het WI. Aanleiding was de aangenomen motie 'toekomstvisie luchtvaartsector' op het partijcongres van 24 november 2018. Piet is blij met dit stuk, hier kunnen we als partij over praten om eventueel later een stuk vaststellen als beleid. De aanbieders lichten het toe. Ze hebben gekeken naar de positieve en negatieve kanten van luchtvaart en er zijn tien speerpunten uitgerold voor duurzame luchtvaart.

7. **Speech politiek leider Gert-Jan Segers**

We zitten in een stormachtige periode, grote uitdagingen en de emoties die deze oproepen. De balans in de samenleving is zoek. We moeten beter voor de schepping zorgen, we moeten beter voor elkaar zorgen, in ons kleine land kan niet alles tegelijk. Die woorden kwamen ook van Martine Vonk, die veel te jong overleed. We moeten haar lessen niet vergeten.

Er ligt nu een eerste pakket maatregelen om het stikstofprobleem aan te pakken, en de volgende stappen zullen van ons allemaal iets vragen. We kunnen nog geen besluit nemen over Lelystad voordat de commissie Remkes klaar is. Er ligt een loodzware opdracht bij Carola Schouten (er klinkt applaus). We zijn halverwege de coalitieperiode, dus we kijken ook naar de toekomst. In een tijd van wantrouwen naar politici en werkgevers. Mensen vragen: Zien jullie wel wat er aan de hand is in Den Haag? Ik heb dat samengevat in een essay, dat als boekje is uitgebracht. Ik dacht aan de verloren zonen. Dat beeld, zoals het schilderij van Rembrandt, raakt me. En het boek van Pim Fortuyn, 'de verweesde samenleving'. We kwamen steeds verder van huis vandaan, een verbroken verbinding. Ik zoek naar hoop, hoe kunnen we weer thuiskomen bij elkaar? Als partij hebben we hier een missie. Wij hopen op het Vaderhuis, dus wij hebben hoop. De overheid is niet de vader die we zo missen. Maar we willen wel opkomen voor mensen die niet gehoord worden. We willen echte resultaten, want wat is een samenleving met aandacht? Daar waar tijd en ruimte is voor elkaar. Zoals een etenstafel. Ik heb drie concrete dromen. 1 – Meer ruimte voor het goede leven. We begonnen met Coalitie-Y, waardoor er meer aandacht kwam voor jongeren. We willen minder druk en meer rust en ruimte voor bezinning. Daarom willen we de basisbeurs terug. Er lijkt nu zoveel politieke steun voor te zijn dat ik er niet meer aan twijfel dat dit gaat lukken. En we willen een rechtvaardiger belastingstelsel waarin gezinnen met 1 of 2 inkomens gelijk behandeld worden zodat werk en zorg kunnen worden gecombineerd. 2 – Echte aandacht buitenshuis. Er moet bij veel uitvoeringsorganisaties veel gebeuren, voor het contact tussen mensen en overheid. We willen een overheid die bij regels altijd eerst kijkt naar de bedoeling van die regels, mensen zijn belangrijker dan regels. En dat werkgevers en werknemers praten over eerlijke beloning en een kleinere kloof met de grote verdiensten in de top. Ook in het onderwijs moet er minder werkdruk komen zodat persoonlijke aandacht voor kinderen mogelijk is. Wij willen dat het geld dat nu incidenteel beschikbaar is gesteld structureel wordt gemaakt. 3 – Echte aandacht in elke fase van ons leven, goede zorg voor jong en oud, minder eenzaamheid. Het kabinet moet zijn verantwoordelijkheid nemen, ook als dat betekent dat er meer geld naar jeugdzorg moet. En doorgaan met 'waardig ouder worden'. En ik droom van een open gesprek over abortus, over de oprechte dilemma's en goede zorg. Eén op de 7 vrouwen die abortus pleegt vertelt dat daar dwang bij zat, vaak is geld een reden. We kunnen betere zorg, financiële steun bieden, in plaats van het eind van een leven kiezen. Met de verkiezingen op de horizon hoor ik ook graag uw goede ideeën. Op de website staan al 35 dromen, christenunie.nl/dromen, daar mogen uw dromen bij, zodat we een goed verkiezingsprogramma kunnen schrijven. Ik bedank ook Roel voor wat hij heeft gedaan voor deze partij. Als fractie en bewindslieden zullen we blijven knokken voor onze dromen. En we moeten het hebben van de zegen van God en daarom sluit ik af met de zegenbede die Martine Vonk ons meegaf. Zo gaan we verder, op hoop van zegen.

Hanneke Palm bidt voor de lunch.

Na de lunch: Matthijs Sienot van D66 is ook gekomen.

8. **Interview met Carola Schouten**

Jolande introduceert Carola en spreekt met haar over hoe het momenteel gaat. Ze zegt dat ze volop wil gaan voor de kringlooplandbouw en voor het samenbrengen van landbouw en natuur.

Ze is blij met de samenwerking met lokale of provinciale bestuurders. Ze vertelt ook iets over de stikstofmaatregelen.

9. Terugblik op de Waterschaps-, Provinciale- en Europese verkiezingen

Er wordt een filmpje getoond over de afgelopen campagnes. Jolande interviewt enkele kandidaten van die campagnes: Henriette Rikkoert, Gerard van de Brandhorst, Peter van Dalen en Mirjam Bikker.

10. Huishoudelijk deel

Voorzitter is Klaas Tigelaar. Er wordt digitaal gestemd.

a. *Verslag partijcongres 9 februari 2019*

Dank aan de meelezers: Marjon Tolhuis en Jan van de Pol. Op- of aanmerkingen konden per e-mail worden gegeven; hiervan is geen gebruik gemaakt. Er zijn geen insprekers. De meelezers van het verslag van dit congres zijn: Reinier Roest, Hilde van Leenen en Christel Hoffman.

b. *Herbenoeming Mark de Boer als lid van het Landelijk Bestuur.*

Het bestuurslid Mark de Boer is aftredend. De heer de Boer is algemeen lid van het Landelijk Bestuur. Hij heeft aangegeven beschikbaar te zijn voor een tweede termijn. Gezien het prima functioneren van dhr. de Boer binnen het bestuur, stelt het Landelijk Bestuur aan het Partijcongres van 23 november 2019 voor om hem te herbenoemen voor een tweede termijn als bestuurslid. Daar wordt met applaus mee ingestemd.

c. *Jaarverslag 2018*

De penningmeester geeft een toelichting, hij is tevreden met de financiële situatie. We stellen het jaarverslag vast.

d. *Vaststelling aangepaste bewilligingverklaring*

Er zijn geen insprekers, met een applaus wordt ermee ingestemd.

e. *Vaststelling aangepaste gedragscode*

Er zijn geen insprekers, met een applaus wordt ermee ingestemd

f. *Vaststelling aangepaste regeling verenigbaarheid functies*

Er zijn geen insprekers, met een applaus wordt ermee ingestemd.

g. *Vaststelling opdracht en benoeming verkiezingsprogramma commissie Tweede Kamer 2021*

Het Landelijk Bestuur stelt voor de commissie als volgt samen te stellen:

1. Reinier Koppelaar, voorzitter
2. Pieter Grinwis, fractievoorzitter CU-SGP Den Haag
3. Harmjan Vedder, politiek adviseur minister Slob
4. Inge Jongman, wethouder gemeente Groningen
5. Mirjam Bikker, fractievoorzitter Eerste Kamer,
6. Maarten Neelis, directeur markt in transitie Rijkswaterstaat
7. Steven Datema, hoofd beleid en strategie Tweede Kamer
8. Esmé Wiegman, bestuurder Coöperatie Palliatieve zorg Nederland
9. Henriëtte Rikkoert, fractievoorzitter provinciale staten van Utrecht

Het conceptverkiezingsprogramma zal t.z.t. aan het Partijcongres ter goedkeuring worden aangeboden. Met het oog op de procesbewaking, is de directeur van het partijbureau bijzonder adviseur van de commissie. De commissie zal gebruik maken van vele adviseurs, waarbij speciaal genoemd worden de voorzitter van het Landelijk Bestuur en de Politiek leider. Het Landelijk Bestuur zal regelmatig geconsulteerd worden over de voortgang van de commissie. Daarnaast zal de commissie gebruik maken van expertmeetings en ledenbijeenkomsten. De commissie zal gebruik maken van de expertise die in de diverse geledingen van de partij aanwezig is alsmede de diversiteit in de partij. In de fase dat er een concepttekst ligt, zullen de volgende personen meelezen en adviseren: de fractievoorzitters van de Tweede en Eerste Kamerfractie en de ChristenUnie-delegatieleider in het Europees

Parlement, het Landelijk Bestuur, de ambtelijk secretaris van de Tweede Kamerfractie, de directeur van het Wetenschappelijk Instituut en de voorzitters van Perspectief en de Bestuurdersvereniging.

Met een applaus wordt ermee ingestemd.

h. Vaststelling opdracht en benoeming selectiecommissie Tweede Kamer 2021

Het Landelijk Bestuur stelt voor om de volgende selectiecommissie in te stellen:

1. Roel Kuiper, voorzitter
2. Titia Clossen, burgemeester Woudenberg
3. Ton Hardonk, partner wervings- en selectiebureau
4. Jolande Uringa, zelfstandig communicatieadviseur, oud-woordvoerder Tweede Kamer
5. Erris Zandbergen, oud-wethouder van Woudenberg en Oldebroek
6. Joanne van der Schee, lid landelijk bestuur
7. Jan Hol, directeur werkzaam in de gezondheidszorg
8. Elsbeth van den Hazel, vertegenwoordiger Perspectief
9. Shamir Ceuleers, senior beleidsadviseur en woordvoerder Centrum tegen Kindermishandeling, oud-beleidsmedewerker Tweede Kamer

i. Bespreking en stemming over moties

Zie voor de inhoud van de moties agendapunt 1.

Motie 5 is ingetrokken in de voorbespreking. Het bestuur heeft namelijk toegezegd de afwegingen over welke bank de landelijke CU verkiest mee te delen aan penningmeesters van lokale afdelingen en provinciale unies.

Motie 1: Financiële situatie gemeenten.

Hadassa Meijer, raadslid Enschede: We moeten al tien jaar bezuinigen, dat hebben meer gemeenten. Het water staat ons aan de lippen. We hebben een concrete oproep aan Den Haag: Doe iets aan onze situatie. Frank Visser: Ik wil deze motie aanbevelen, bij ons zijn miniregelingen versoberd. Piet Adema: Wij onderschrijven dat er bij gemeenten financiële nood is. De TK-fractie is daar al mee bezig, er is al extra jeugdzorggeld gekomen, we kijken naar de trap-op-trap-af systematiek en er wordt in kaart gebracht hoe het staat bij gemeenten. Er is monitoring voor WMO en jeugdhulp. De inzet van de CU is er nu al om er voor te zorgen dat gemeenten financiële mogelijkheden krijgen. We willen structurele hulp, we hebben niks aan tijdelijke hulp. We hebben ook te maken met een coalitie. Wij leggen dit voor aan het congres. Hadassa Meijer: Wij willen een concrete oproep meegeven aan Den Haag.

Stemming:

Voor: 472

Tegen: 29

Onthouding: 24

De motie is aangenomen.

Motie 2: Consistente inzet klimaat, migratie en belastingontduiking

Indiener, Wubbo Wierenga: We vragen de Eurofractie op drie onderwerpen extra focus te leggen, zodat er zichtbare inzet is op deze thema's. Het bestuur ontraadt dit omdat het verkiezingsprogramma is vastgesteld en de uitvoering aan de fractie is. Daar ben ik het niet mee eens. Piet: Bij de aanstelling van Ursula von der Leyen zijn enkele prioriteiten genoemd

en daar zitten deze ook bij. Natuurlijk mag u ook tussendoor meedenken. Maar buiten deze thema's zijn er meer onderwerpen. Alleen deze focus leggen doet geen recht aan het verkiezingsprogramma en ook niet aan thema's die ook belangrijk zijn zoals godsdienstvrijheid. Wubbo Wierenga: Het is niet de bedoeling van de motie om dan te stoppen met inzet voor godsdienstvrijheid en visserij, maar we hopen op zichtbare inzet op deze drie thema's.

Stemming:

Voor: 219

Tegen: 285

Onthouding: 45

De motie is verworpen.

Motie 3: Fractievorming Europees Parlement

Het preadvies was: overnemen.

Stemming:

Voor: 478

Tegen: 8

Onthouding: 43

De motie is aangenomen.

Motie 4: Lagere lasten om meer te bouwen

Er zijn geen insprekers. Het preadvies was: overnemen.

Stemming:

Voor: 517

Tegen: 22

Onthouding: 15

De motie is aangenomen.

Motie 5: Niet onder stoelen of banken

Deze motie is ingetrokken na een toezegging van het Landelijk Bestuur.

Motie 6: Evenwichtige bekostiging van wetenschap en hoger onderwijs

Indiener: Ruben Ros, CU-lid en wetenschapper: Er is met Eppo Bruins gesproken, de fractie ziet het probleem. We willen dat het rapport van Rijn nog niet wordt uitgevoerd. Enkele tientallen miljoenen gaan van alfa- en gammawetenschappen naar bèta technische. Dat mag niet ten koste gaan van geesteswetenschappen. We vragen of de TK-fractie voor geesteswetenschappen wil opkomen. De plannen van Van Rijn moeten van tafel. Wilhelm Kolkman, penningmeester van het Wetenschappelijk Instituut en ingenieur: Ik ben voor dit voorstel. Als wij technische oplossingen verzinnen waar geen draagvlak voor is komen we niet ver. We hebben alle studierichtingen nodig. Laten we kijken welke oplossingen we nodig hebben en welke studies daarvoor nodig zijn. Piet Adema: De voorzitter van de verkiezingsprogramma commissie is hier, leg het hem voor. Geesteswetenschappen worden van harte door de CU gesteund. Er gaat iets veranderen in de bekostiging en de instellingen moeten meer aandacht hebben voor kleine instellingen voor geesteswetenschappen. Het is niet zo dat er 200 miljoen wordt gealloceerd. Er komt een nieuwe bekostiging. De eerste twee jaar wordt nergens op gekort (de zachte landing), daarnaast komt er een commissie onderwijsbekostiging en dan pas wordt Van Rijn meegenomen. Daarbij komt dat het niet Den Haag is die gaat over de allocatie van middelen, dat doen de instellingen zelf. Er is geen acute noodzaak om deze motie nu aan te nemen, vandaar dat wij hem ontraden. Ruben: De instellingen gaan over het geld, maar minder geld heeft wel gevolgen. De zachte landing

volstaat niet. Er wordt niet structureel in de brede wetenschap geïnvesteerd want het geld gaat vooral naar bètawetenschappen.

Stemming:

Voor: 286

Tegen: 223

Onthouding: 68

De motie is aangenomen.

Motie 7: Van de lucht kun je niet leven

Indiener: Remko Groen, CU Apeldoorn: We willen opkomen voor de boeren, de CU is een boerenpartij, dus het stikstofbeleid moet ook effect hebben voor vliegvelden. We willen stoppen met Lelystad Airport. En andere vliegvelden moeten krimpen en niet groeien. Mocht Lelystad daaronder lijden dan moeten we andere initiatieven bieden voor hun economie. Elly van Wageningen, wethouder Lelystad: De uitbreiding van Lelystad Airport is de uitslag van een lang democratisch proces. Eppo Bruins heeft zich ervoor ingezet dat het zo goed mogelijk tot stand komt, bijvoorbeeld wat betreft de aanpassing in vluchtroutes. De MER (milieueffectrapportage) is aangepast en herzien, de grenzen worden niet overschreden en de verkeersverdeelregeling is een huzarenstukje van Eppo Bruins. Er komt op Lelystad alleen overloop van Schiphol. Als we deze motie aannemen is al die inspanning voor niets. Het is ook zonde voor de economie van Lelystad.

Henk Schraa, fractievoorzitter CU Lelystad: Er is al miljoenen geïnvesteerd in Lelystad Airport, dat is niet zomaar opgelost.

Harold Hofstra, gedeputeerde Flevoland landbouw en natuur: Ik ontraad deze motie, het gaat niet alleen over werkgelegenheid, maar ook over het democratisch traject. Binnen de ChristenUnie zijn we een team. Er wordt gewerkt aan oplossingen voor het stikstofprobleem, Carola Schouten is daarover in gesprek met de provincies. Stem tegen deze motie.

Sjan Vervoort: Ik wil deze motie aangrijpen om een oproep te doen aan Carola Schouten en de TK- fractie over de PAS en natuurbescherming. Piet: De fractie is hier, ga met hen in gesprek.

De TK-fractie heeft de uitbreiding van Lelystad kritisch gevolgd. Er is een stikstofprobleem, alle sectoren moeten een steentje bijdragen. De commissie Remkes heeft een rapport uitgebracht waarin boeren eerst aan de beurt waren. Het beeld wordt gecreëerd dat alleen de boeren iets moeten doen. De commissie Remkes is bezig met een tweede rapport, over luchtvaart en zeevaart en andere sectoren. Dat komt binnenkort naar buiten. En dan gaat het ook niet alleen over Lelystad, maar ook over andere vliegvelden. Wij willen ook de opening van Lelystad Airport afwegen tegen het stikstofprobleem, maar willen eerst het tweede rapport Remkes afwachten. Deze motie is te vroeg, daarom ontraden wij die.

Indiener: We vragen de fractie het te heroverwegen, en dat we als congres het signaal geven aan de boeren dat wij achter hen staan. En het gaat niet alleen over Lelystad maar alle vliegvelden.

Stemming:

Voor: 127

Tegen: 417

Onthouding: 27

De motie is verworpen.

Motie 8: Actuele Studieschuld

Het preadvies is: overnemen.

Stemming:

Voor: 484

Tegen: 18

Onthouding: 23

De motie is aangenomen.

Motie 9: Basis-GGZ voor burn-out in het basispakket

Indiener: Jeroen Troost van Perspectief: We zijn blij met Coalitie Y en de aandacht voor het onderwerp hulp en zorg voor jongeren. Burn-out en psychische klachten zijn een groot probleem onder jongeren. Soms zijn er financiële belemmeringen om hulp te vragen. Burn-out moet in het basispakket voor jongeren onder 25 jaar. Het preadvies zegt dat de verantwoordelijkheid bij onderwijsinstellingen ligt. Hulp van psychologen is beter dan van huisartsen, of zelfhulp pakketten. Dat laatste is geen aandacht maar 'zelf googelen'. Inspreker Ben Bloem, psycholoog en fractievoorzitter Apeldoorn: Het preadvies heeft het over de DSM. Dat is erg technisch. De DSM wijzigt nog wel eens. En de oproep van de motie is: Minister, neem het op in het basispakket. Dirjanne van Drongelen: Het preadvies wijst naar de verantwoordelijkheid van de persoon zelf of onderwijsinstellingen, van het kastje naar de muur. Het is een maatschappelijk probleem. Als financiën een obstakel zijn dan zou ik willen dat we hier uitspreken dat we dit wegnemen. Ik heb een vraag aan de indieners: Kan die leeftijdsgrens van 25 jaar er niet uit? Maar misschien is dit een eerste stap. Piet: We zitten in Coalitie Y, we zijn betrokken op jongeren. Burn-out is geen psychologische aandoening maar een aanpassingsstoornis. Er is dus geen indicatie voor in de GGZ. De huisarts en PoH moeten dat begeleiden. Vandaar dat we zeggen: Er is geen aanleiding voor het basispakket. Wat het zelf googelen betreft: deze generatie is gewend om digitaal veel informatie te vinden. Ook: burn-out heeft te maken met werkdruk o.a. en dan ligt er bij opleidingen net als bij werkgevers een taak. Misschien is het een goed signaal, wat is er mis met jullie systeem? De samenleving moet zichzelf in positie brengen. Indiener: Het zou een goede eerste stap zijn dit voor jongeren goed te regelen.

Stemming:

Voor: 258

Tegen: 248

Onthouden: 46

De motie is aangenomen.

Motie 10: Bekostiging basisbeurs

Het preadvies is: overnemen.

Stemming:

Voor: 506

Tegen: 19

Onthouding: 13

De motie is aangenomen.

Motie 11: Compensatie voor studenten zonder basisbeurs

Het preadvies is: overnemen.

Stemming:

Voor: 479

Tegen: 35

Onthouding: 31

De motie is aangenomen.

Motie 12: Geef je jongerenpartij een stem

Indiener: Bina Chirino, bestuurslid PerspectieF: Het geluid van jongeren is belangrijk, het is belangrijk dat de jongeren zich gehoord voelen en ze geven een frisse invalshoek. Bij andere politieke partijen krijgen ze op het congres een toespraak. Hier is dat niet zo. We willen dat het congres een ontmoetingsplaats is voor jong en oud en dat er meer jongeren komen. Wij willen graag een toespraak houden. We hebben overlegd met het bestuur, maar zijn er niet uitgekomen. Inspreker Frank Visser: Door PerspectieF is er veel meer debat in de partij gekomen, ik beveel deze motie aan. Siewerd de Jong: Ik heb er niks aan toe te voegen. Ben Bloem: Hoe kan je hier tegen zijn? Waarom is het preadvies 'ontraden'? Dirjanne van Drongelen: Het preadvies zegt dat ze het jammer vinden dat een motie het middel is. Maar ik zou willen oproepen deze motie op de inhoud te beoordelen. Piet Adema: Ik stel voor dat wij het preadvies wijzigen naar 'overnemen'. Er klinkt applaus.

Stemming:

Voor: 448

Tegen: 75

Onthouding: 17

De motie is aangenomen.

Motie 13: Mantelzorg is topsport

Preadvies is: overnemen.

Stemming:

Voor: 507

Tegen: 8

Onthouding: 9

De motie is aangenomen.

11. Afsluiting Partijcongres

Piet bedankt Jolande Uringa en de muzikanten Steven Buitinga en Herman Smits. Hij spreekt zijn dank uit voor de organisatie, vrijwilligers en professionals. Dank allemaal voor uw aanwezigheid. We zingen een lied en Joanne van der Schee sluit af met gebed en voorbede.

Bijlage: Toespraak Gert-Jan Segers

We hebben stormachtige weken achter de rug. Het is wat je noemt: herfst. We praten vandaag over een samenleving met aandacht. Maar de aandacht ging vooral uit naar de grote uitdagingen waar we voor staan en naar de emoties die ze oproepen.

Onrust en boosheid. Onbegrip en onzekerheid. Ze zijn af te lezen aan de diepe bandensporen op het Malieveld. Maar ook aan de verontruste toon van appjes en belletjes die ik krijg. Van Gerjan Smelt, die als raadslid van Twenterand veel contact heeft met boeren die met hem spreken over wat er in Den Haag en Zwolle voor hen besloten wordt. Van Harmke Vlieg, die als wethouder in Assen een avond zelf moet rondbellen om te zorgen dat een kwetsbare, suïcidale jongere uit haar stad eindelijk hulp kan krijgen!

En zij bellen niet zomaar. Ik snap die emotie heel goed. We voelen allemaal aan dat de balans in onze samenleving zoek is. In hoe we met elkaar omgaan, maar ook in hoe we omgaan met de schepping. En dus moeten we iets doen.

Was het niet de Raad van State die hier ons hiertoe dwong, dan had misschien nog even geduurd, maar dan waren we er wel vanzelf achter gekomen. Dat er grenzen zijn. Onze lucht moet schoner en we kunnen in dit kleine landje aan de Noordzee niet alles tegelijk.

Eigenlijk is dat 25 jaar lang de boodschap geweest van Martine Vonk, die veel te jong is overleden en van wie we deze week op een indrukwekkende manier afscheid moesten nemen. Voor wie haar niet kent: 25 jaar lang heeft deze boerendochter het ons op een inspirerende manier voorgehouden: we moeten beter voor elkaar zorgen, beter voor de schepping zorgen en leren genieten van genoeg. En we gaan Martine en haar wijsheid en gelovige gedrevenheid ontzettend missen. Maar haar boodschap mogen we nooit te vergeten. Terug naar het Malieveld. Want de mensen daar stellen ons indringende vragen. Zijn de maatregelen die het kabinet neemt wel eerlijk? Als we zeggen dat iedereen een beetje moet inschikken, geldt dat dan alleen voor boeren en bouwers of ook voor de luchtvaart?

Ik ben blij dat er nu een eerste pakket met maatregelen ligt om het stikstofprobleem aan te pakken. Is het perfect? Nee. Maar het is een eerste stap vooruit. Voor onze bouwers en voor mensen die wachten op een huis. De volgende stappen zullen ook rechtvaardig moeten zijn en zullen van iedereen iets vragen. Daarom kunnen we – zonder het luchtvaartadvies van de commissie Remkes – ook nog geen besluit nemen nog over opening van vliegveld Lelystad. Die opening was al ingewikkeld en is in deze stikstofcrisis niet minder ingewikkeld geworden.

En ik ben dankbaar voor de manier waarop jij, Carola, met je team deze loodzware klus op zich hebben genomen en de stikstofcrisis te lijf gaan. En ik weet van dichtbij een beetje hoe loodzwaar het soms is. Dat geldt ook voor onze gedeputeerden met landbouw in hun portefeuille, Harold Hofstra en Henk Staghouter en voor al onze Provinciale Statenfracties. Jullie willen luisteren en zoeken naar een oplossing. Dat is niet makkelijk, maar jullie doen wat jullie kunnen! Dank jullie wel!

De realiteit van de afgelopen weken is ook de situatie waar de coalitie zich in bevindt. We zijn halverwege. En we knokken bij lastige vraagstukken om er samen uit te komen. Dat is ook steeds onze inzet, ook mijn inzet. We werken samen, maar zijn niet met elkaar getrouwd. En dus richten we onze blik ook op de toekomst, op een volgende periode - want ook deze coalitieperiode is eindig. Want hoe groot ons verantwoordelijkheidsgevoel ook is - onze hoop en onze dromen zijn altijd groter. Een coalitie is nodig - maar nooit heilig!

Wantrouwen/Verweesd en verloren. Zeker in een tijd van onbehagen. Een tijd van wantrouwen richting politici, richting instituten. Richting vakbonden, werkgevers, de oude Polder. En ook wij krijgen stevige vragen: wat zijn jullie daar toch aan het doen in Den Haag? Zien jullie wel hoe moeilijk we het hebben? Waar we voor staan? Ik zie in Nederland een onrustig verlangen naar echte erkenning en echt contact.

Dat verlangen is oprecht. En daarom heb ik de afgelopen tijd gebruikt om het beter te begrijpen. Om te zien wat dit voor de ChristenUnie betekent. Deze zoektocht leidde tot een essay, waarin ik onze samenleving probeer te duiden. Waarin ik een hoopvolle agenda wil schetsen voor de toekomst. Twee beelden bleven daarbij voortdurend bij me hangen: Het eerste is het beeld van De Verloren Zoon - u kent dat prachtige schilderij van Rembrandt wel. En dat prachtig mooie boek van Henri Nouwen. Dat gaat niet over één verloren zoon, maar over twee verloren zonen. Het raakte me. Omdat ik vader ben, zoon ben. Omdat ik ook naar jullie kijk, als vaders en moeders, zonen en dochters. Onlosmakelijk met elkaar verbonden. Verlangend naar een omhelzing.

En het tweede beeld is dat van De Verweesde Samenleving - het boek van Pim Fortuyn. Een scherpe analyse van onze tijd. Van de manier waarop we in de jaren zestig onze vaders en ons thuis hebben verlaten. En nu heimwee hebben en verlangen naar een thuis.

De roes van de culturele revoluties in de sixties en seventies is voorbij gegaan. Het marktdenken van de jaren tachtig en negentig maakte ons niet vrij, maar soms vogelvrij. De Val van de Muur – nu dertig jaar geleden – maakte een deel van Europa vrij - maar liet ons ook achter met een lege toekomst. Met een horizon zonder stip. En zolang de economie van de jaren negentig ronkte, ging het nog wel.

Maar ondertussen raakten we verder van huis. Veel mensen horen in hun leven de snerpande pieptoon van de verbroken verbinding. Met een Vader. Met elkaar. Met hun vertegenwoordigers.

En dus zoek ik naar hoop. Naar echte antwoorden op de echte vragen. Hoe kunnen we weer thuiskomen bij elkaar? Veilig zijn bij elkaar?

Als partij hebben we hier een missie - omdat we leven vanuit de belofte dat er een Hemels Koninkrijk aankomt. Waar we thuis zijn. Waar het veilig is. Daarom is onze politiek een politiek van hoop. Ook in een samenleving die niet maakbaar is. Waar de overheid nooit de vader is die we zo missen. Waar belangen botsen en keuzes in schaarste worden gemaakt.

Juist daar willen wij mensen met hun onrustige verlangen recht in de ogen kijken. Opkomen voor hen die niet gehoord en niet gezien worden. Het onbegrip en de dilemma's aangaan - recht eropaf.

Een weg van hoop. Waarbij wij ook zelf mensen van de hoop zijn. Richting een wereld van vrede en recht. Gedreven door een Groot, Hoopvol Verhaal. Die hoop die wij hebben, drijft ons om te knokken voor echte resultaten.

Want wat is dat dan: een samenleving met aandacht? Dat is een samenleving waarin mensen de ruimte en de tijd krijgen om aandacht te hebben voor elkaar. Een samenleving die iets wegheeft van een warme ontmoeting rond de eettafel - waar je samenkomt om de dag door te nemen en samen te eten. Waar iedereen gelijk is en iedereen gehoord wordt.

En voor die samenleving heb ik drie concreter dromen. Daarom droom ik ten eerste heel concreet van meer ruimte voor het goede leven. Dat is nodig, want er groeit een generatie jongeren op die nu al gebukt gaat onder druk en stress.

Samen met Tim Hofman, onze jongeren van Perspectief en een mooie groep andere jongeren bouwden we coalitie Y. Vorig jaar sprak ik er op ons congres voor het eerst over. We zijn een jaar verder en wat hebben we veel gedaan. We zijn in het Catshuis geweest. We hebben ons manifest aan de minister-president aangeboden. Er komt een generatietoets bij nieuw beleid. Er is meer aandacht voor jongeren die soms echt gebukt gaan onder prestatiedruk en al op jonge leeftijd burn-out raken. Kortom, we hebben wat bereikt. Maar onze dromen reiken verder: we willen structureel minder druk en meer rust en ruimte voor een generatie die op zoek is naar bezieling. Een generatie die de ruimte verdient om haar talenten te kunnen ontplooiën. We willen daarom dat de basisbeurs terugkomt. En we hebben nu zoveel politieke steun verzameld dat ik er niet meer aan twijfel: het gaat lukken! Die basisbeurs komt terug!

Er zijn ook gezinnen die de eindjes alleen maar met twee inkomens aan elkaar kunnen knopen, terwijl ze verlangen naar meer tijd met hun kinderen. We hebben in deze coalitie het kindgebonden budget al flink verhoogd. En ouders met studerende kinderen onder de 18 krijgen nu ook gewoon kinderbijslag. We hebben wat bereikt. Maar ook hier reiken onze dromen verder.

We willen een rechtvaardiger belastingstelsel - waarin gezinnen met een en twee kostwinners gelijk behandeld worden. Zodat gezinnen meer ademruimte krijgen, zodat ze echt een vrije keuze hebben om werk en zorg goed te combineren. Begin volgend jaar komen we met een concreet voorstel voor zo'n belastinghervorming. Het zijn de concrete stappen richting een samenleving met meer ruimte voor het goede leven.

Daarom droom ik ten tweede van echte aandacht buitenshuis: bij scholen, de overheid en bedrijven. Ook dat is hard nodig. Ik hoef alleen maar naar de Belastingdienst te wijzen. De manier waarop goedwillende mensen als fraudeurs zijn behandeld. Er moet daar - en bij veel andere uitvoeringsorganisaties - heel veel gebeuren. En gelukkig gaat de Kamer - mede op ons initiatief - onderzoeken waar en waarom het zo vaak misgaat in de relatie tussen de overheid en mensen die het van die overheid moeten hebben. En we gaan daarbij als Kamer ook zelf in de spiegel kijken: hoe heeft het zo mis kunnen gaan?

Maar onze dromen reiken nog verder. Wat we willen is een overheid die tot in de kern is doordrongen van het idee dat het bij regels altijd gaat om de bedoeling van een regel. En dat mensen belangrijker zijn dan regels.

Ik droom ook van een bedrijfsleven met aandacht. Waar je onderneemt met oog voor mensen en voor de schepping. Ik zie gelukkig een toename van sociaal en verantwoord ondernemerschap: steeds meer bedrijven en ondernemers die 'de ziel van de zaak' voorop stellen. Het Kabinet gaat ook de strijd aan met belastingontduiking - en stimuleert dat kleinere bedrijven sneller betaald worden door grote opdrachtgevers. Het Rijk gaat op zoek naar een nieuwe huisbankier, die staat voor integriteit en duurzaamheid.

Maar ook hier willen wij groter dromen. Van bedrijven waar werkgever en werknemer elkaar zien, elkaar spreken en overleggen. Waar echte zeggenschap is en waar je zelfs een beetje kunt thuiskomen. Ik heb soms de indruk dat oude Polder op zijn laatste benen loopt. Laat de tafel van ondernemingsraad de plek zijn waar de nieuwe Polder tot leven komt. Waar werkgevers en werknemers aan dezelfde tafel kunnen praten over eerlijke beloning, over duurzaamheid, diversiteit, ethisch ondernemen. Over de verkleining van de groter wordende kloof tussen grootverdieners aan de top en de mensen op de werkvloer.

Ik droom ook van meer aandacht in het onderwijs. De werkdruk is nog altijd te hoog: te grote klassen en te weinig leraren. We hebben al sneller en eerder geld beschikbaar gesteld, dat scholen naar eigen inzicht mogen besteden - omdat leraren zelf weten waar de nood het hoogst is. We hebben een stap kunnen zetten. Maar wat we echt willen, is onderwijs waar persoonlijke aandacht voor kinderen vanzelfsprekend is. Waar het heel normaal is dat elk kind gezien wordt - en waar niemand achterblijft. En daarom willen we het geld dat nu in deze kabinetsperiode incidenteel beschikbaar is gesteld, structureel beschikbaar wordt, ook na deze periode. Onze docenten verdienen meer waardering en onze kinderen verdienen het beste onderwijs. En wat de ChristenUnie betreft krijgen ze die!

En ik droom ten derde van echte aandacht in elke fase van het leven. Van goede zorg voor jong en oud. Minder eenzaamheid. Maar gemeenten kunnen de jeugdzorg maar nauwelijks betalen. Het water staat aan de lippen van hardwerkende professionals, van wethouders als Harmke Vlieg en van jongeren die heel hard hulp nodig hebben. Daarom moet het kabinet zijn verantwoordelijkheid pakken op dit punt. Ook als dat betekent dat er meer geld naar de Jeugdzorg moet. En we hebben dankzij onze deelname aan de coalitie bijna alle wensen rond Waardig Ouder Worden kunnen uitvoeren. Mensen die zich eenzaam voelen en het gevoel hebben dat hun leven voltooid is, krijgen geen pil, maar meer aandacht en betere zorg. Daar gaan we dus op volle kracht mee door. Maar onze dromen reiken ook hier veel verder. Want in een samenleving met aandacht zullen veel minder mensen zich eenzaam voelen. En als we radicaal kiezen voor zorg aan het einde van het leven, dan ook aan het begin van het leven!

Ik droom van een open gesprek over zwangerschap en abortus - zonder taboes. Zonder dat iemand het zwijgen wordt opgelegd. Natuurlijk zijn de ideologische verschillen heel groot. Morele principes blijven morele principes, aan beide kanten.

Maar een open gesprek over oprechte dilemma's en goede zorg, dat is toch niet teveel gevraagd, dat moet toch kunnen? 1 op de 7 vrouwen stelt dat er rond haar abortus sprake was van dwang. Voor veel vrouwen is gebrek aan geld en huisvesting reden voor een abortus.

We kunnen toch nog veel meer doen om ervoor te zorgen dat zwangere vrouwen in een crisissituatie snel en goed geholpen worden met goede zorg, huisvesting en financiële ondersteuning? Dat we aan moeders en hun ongeboren kinderen bewijzen dat elk leven het waard is om geleefd te worden. En niet meteen naar de uitgang van het leven wijzen, nog voor het leven een kans heeft gehad.

Deze dromen zijn onze inzet voor de komende jaren - met de verkiezingen aan de horizon. En daar hebben we ook uw dromen bij nodig. Ik hoor ze graag van u. Daarom ga ik ook het komende jaar weer het land door, op zoek naar het goede gesprek met u. In huiskamergesprekken, in de provincies...

Maar ik wil u ook vragen om uw dromen online mee te geven. De eerste 35 van ons als fractie staan nu online, maar we hebben alle ruimte om er nog meer aan toe te voegen. Dus willen we dat ook u uw dromen deelt. Dat kan op ChristenUnie.nl/dromen. Ik hoop dat de site er helemaal vol mee komt te staan. Zodat we straks een rijk en hoopvol verkiezingsprogramma kunnen gaan schrijven.

Beste mensen, er is nog veel te doen en we hebben grote dromen. Maar we hoeven het niet alleen te doen. Als je leeft van hoop, dan mag je bidden dat dromen werkelijkheid worden. En we hebben een belofte dat er een prachtig Koninkrijk op ons wacht. In het hier en nu hebben we gekozen voor verantwoordelijkheid. We voelen ons daartoe ook geroepen - en dus mag u ook iets van ons verwachten.

Dit is waar u ons op kunt afrekenen. Dat we onszelf en elkaar recht in de ogen kunnen aankijken en weten: we hebben steeds met onze beste weten en onze beste kunnen gedaan wat we konden. Steeds op zoek naar de volgende stap, om te proberen onze dromen dichterbij te brengen. Zoals Roel Kuiper jarenlang heeft mogen doen in de Eerste Kamer. Roel, ook vanaf hier en van mijn kant: bedankt! Ik beloof dat we door zullen knokken voor onze dromen. Dat beloof ik u namens de fractie - namens Carola, Arie en Paul. En ik wil die belofte ook graag namens u allemaal doen, waar u ook actief bent. We zullen niet iedereen altijd helemaal tevreden stellen. Beslissingen zijn zelden perfect. Maar onze dromen zijn echt. En uiteindelijk zullen we het moeten hebben van de zegen van God.

En laat ik maar afsluiten met de Ierse zegenbede die Martine Vonk ons heeft meegegeven en die we woensdag tijdens de uitvaartdienst met elkaar hebben gezongen. Het is een bede voor u, voor mij, voor ons hele land.

May the road rise to meet you.

May the wind be always at your back.

May the sun shine warm upon your face,

the rains fall soft upon your fields

and until we meet again,

may God hold you in the palm of His hand.

Zo gaan we verder. Op hoop van zegen!